

מבחן בקורס פשעים נגד הפטריארכיה
מועד א', תשס"ח
22.1.2008

ד"ר צבי טריגר
משך הבחינה: שעתיים וחצי

הפיתרון שלפניכם הוא לצורכי לימוד בלבד. את תשובתכם צריך היה לבסס על כל חומרי הלימוד הרלבנטיים, לרבות חקיקה, פסיקה, ספרות והחומר שנלמד בשיעורים.

שאלה ראשונה (50% עד שלושה עמודים)

פיתרון בנקודות

1. אינוס כ"פשע נגד הפטריארכיה"

- סיווגה של עבירת האינוס כפשע נגד הפטריארכיה מאפיין אותה כפשע ממוגדר, כזה שרק גברים יכולים לבצע בנשים. בנוסף, קיים גם המאפיין של הטלת האשם דווקא בנאנסת ולא בגבר האנוס (או לא רק בו). בהתאם למסורת הפטריארכלית, כבודה של האישה ממוקם בגופה, ולפיכך אישה המקיימת יחסי מין לפני הנישואין או מחוצה להם, בין אם בהסכמתה ובין אם לאו, מביאה לחילול גופה ולפגיעה בכבודה. מעשה האינוס מוגדר, למעשה, כעבירה פלילית שהאישה היא זו שחייבת בה עקב הפגיעה בגופה. המשפט הפטריארכלי תופס נשים כרכושם של הגברים (תחילה של האבות ולאחר מכן של הבעלים) וכאחד מאמצעי החליפין שביניהם, בבחינת אמצעי לכינון יחסים בין גברים. לאור זאת, אין חשיבות לרצונה של האישה או ליסוד הנפשי שלה בנוגע לקיום יחסי המין. משחולל גופה, היא מואשמת בעבירת האינוס. ואכן, במרבית ארצות אירופה בתקופת ימי הביניים, הועמדה דווקא הנאנסת לדין בגין עבירת האינוס.
- גם בשיטות המשפט העתיק הוטלו סנקציות חמורות על נשים שהואשמו בקיום יחסי מין מחוץ למסגרת הנישואין. ברומי, למשל, היווה מעשה הניאוף עילת גירושין, ובמקרה שהבעל תפס את אשתו עם גבר אחר בשעת מעשה, אפשר לו המשפט הרומי אף להרוג את שניהם. הקיסר אוגוסטוס הפך, בשלב מאוחר יותר, את מעשה הניאוף לעבירה פלילית ואסר גם על קיום יחסי מין לפני הנישואין - עבירת ה-Stuprum שהעונש בצידה היה הגליה של שני בני הזוג לשני איים בודדים נפרדים. גם במשפט המודרני האיטלקי גברים שרצחו את נשותיהם הנואפות

הועמדו לדין עד לשנת 1981 באשמת הריגה בלבד. ההיתר של האב/הבעל לרצוח את האישה הנואפת, בהתאם למשפט הרומי, נקלט, כידוע, גם אל תוך המשפט הקונטיננטלי המוסלמי. בהתאם למשפט העברי, האישה הנואפת אסורה לבעלה ולבועלה, ילדיה ממזרים והיא מאבדת כתובתה.

■ שרידים לתפיסת האינוס כפשע ממוגדר של האישה דווקא (או של אשם תורם של הנאנסת) ניתן למצוא גם בהכרעת דינו של ביהמ"ש בפ"ח (נצ' 1029/04 מ"י נ' פלוני (להלן: עניין פלוני)). ביהמ"ש בוחן את התנהגותה של המתלוננת ומאשימה, במידה רבה, בשיתוף פעולה עם הנאשם (".. היא היתה משתפת פעולה עם הנאשם בהסתרת היחסים האסורים ביניהם"; " .. לאורך השנים היא לא טרחה למנוע את מעשי הנאשם .."; " .. לא טרחה לגלות את מעשי הנאשם עד הגיעה לגיל 18 .."). בהתאם למסורת החשיבה הפטריארכלית שחשדה בהתנהלותה המינית של האישה והנהיגה מנגנוני בקרה ופיקוח עליה (בן לוויה לאישה בהיריון או נשיקה לבדיקת שתיית יין ברומי, למשל), גם ביהמ"ש בעניין פלוני חושד בהתנהלותה המינית של המתלוננת וקובע שייתכן ומעשיו של הנאשם "תחילתם, בהיות המתלוננת ילדה קטנה, .. באונס .. וסופם – משגדלה והיתה לנערה – מרצון." יתרה מכך, יש בקביעותיו של ביהמ"ש ביטוי ללהיטותן של הנשים, בהתאם למסורת הפטריארכלית, אחרי מין (ביוון, למשל, נכלאו הנשים בגניקיאון בשל להיטותן אחר מין). המתלוננת מתוארת כמי ש"נעמו לה מעשי הנאשם, והיא חפצה בהם", בבחינת 'לילית' המפתה את אביה (אברבנאל, "חזה ולילית").

■ דיני הניאוף והאינוס מפקחים גם על התנהלותם המינית של גברים ולא רק על זו של נשים בעודם מטילים איסורים מפורשים על החופש המיני שלהם. חילול מיניותה של האישה מכתים לא רק את כבודה, אלא, בראש ובראשונה, את כבודו של הגבר המופקד על שמירת מיניות זו. לפיכך, גבר ה"נוטל" או "משתמש" במיניות נשית שאינה "שייכת" לו (בין בהסכמת האישה ובין שלא בהסכמתה) פוגע בכבודו של גבר אחר, שכן הכבוד הגברי ממוקם בגוף האישה (קמיר, שאלה של כבוד). הדרך להשיב את הכבוד האבוד היא להשפיל את הצד הפוגע יותר ממה שהוא פגע. במשפט היווני, למשל, נתבע הגבר המאהב לשלם פיצוי כספי לבעל. אנו רואים, איפוא, שהפטריארכיה מפעילה כוח גם על גברים ולא רק על נשים (דבורקין, משגל).

■ במקרה שלפנינו מדובר במעשי אינוס שביצע האב בבתו. בהקשר זה, נשאלת השאלה כיצד יש להתייחס לאב הפוגע ב"רכושו" שלו. על פניו מעשי האינוס מחללים, בהתאם למסורת החשיבה הפטריארכלית, את גופה של הבת ופוגעים בחברה מפני שמפחיתים את מספר הנשים הכשירות להינשא. ואכן הכרעת הדין בעניין פלוני מקנה חשיבות לבתוליה של המתלוננת ערב

נישואיה, ומייחסת לאירוסיה את הסיבה לחשיפת סודה. אולם, יחד עם זאת, מקל ביהמ"ש עם האב, כשקובע שאפשר והמתלוננת שיתפה עמו פעולה. בדומה לפטור שהונהג בארץ עד 1988 לבעלים שאנסו את נשותיהם, מקל ביהמ"ש עם האב שפגע "רכושו" שלו.

■ גם בסעיפי חוק העונשין הישראלי ניתן למצוא שרידים לאפיון עבירת האינוס כ"פשע נגד הפטריארכיה". כך, למשל, מסווגת עבירת האינוס כעבירת ממוגדרת, כזו שניתן לבצע אך ורק באישה ("הבועל אישה") ושכאמצעות ביצועה נרכשת הבעלות באישה ("הבועל"). במקרים מסויימים הסכמתה של האישה אף איננה רלוונטית (כך, למשל, כשהאישה קטינה שטרם מלאו לה ארבע עשרה שנים) ועצם חילול גופה מהווה עבירה כשלעצמה.

2. שלטון האב

שלטון האב מבקש לרומם את האב ולדכא את הגברים הצעירים, הנשים, הילדים וכל מי שכפוף לאב הסימבולי. הפטריארכיה, הנשענת על שלטון אב, מתבססת, למעשה, על היררכיה של גיל (צעירים כפופים למבוגרים) ושל מין (נשים כפופות לגברים). סמכויותיו של ה- Pater familias ברומי, למשל, מהוות ביטוי מובהק למשטר פטריארכלי. כמי שעמד בראש המשפחה, קיבל ה- Pater familias את כל ההחלטות הנוגעות למשפחתו (נטישת ומכירת ילדים, עילות גירושין, ניאוף וכד'). גם לאחר שנישאו בניו המשיך ה- Pater familias להכריע בענייניהם בתחום המשפט הפרטי.

בין מאפייני שלטון האב שבאים לידי ביטוי בעניין פלוני:

- כוח/שליטה – במשפחה הפטריארכלית הכוח והשליטה מרוכזים בידי האב. האב בעניין פלוני, בדומה ל- Pater familias, אינו מבקש רשות, אלא "לוקח" את בתו ו"משתמש" בה לצרכיו. בני הבית כולם מצייתים באופן מלא לדרישותיו של האב (האח ניגש לקרוא לאם) וממלאים אחר רצונו (הבת מספקת את מאווייו של אביה) ללא כל יכולת התנגדות (האם חלשה ולא מעורבת במתרחש). תהיותיו של ביהמ"ש בעניין פלוני שמא הבת שיתפה פעולה עם אביה וחפצה במעשים מתעלמות ממעמדו הבלתי מעורער של אבי המשפחה, כפיפותה של הבת למרותו וכינונו של הבית כמקום מסוכן עבור נשים (גיליגן).
- אובייקטיפיקציה של נשים - בהתאם לתפיסה הפטריארכלית, הבת היא קניינו של האב. ככזו, קולה מושחק ולא נשמע (גיליגן, הולדת העונג). פגיעה בבתוליה של הבת, בעולם העתיק, אף היוותה פגיעה כלכלית של ממש באב שהתקשה להשיאה מפני שנתפסה "פגומה".

- **כבוד (Honor)** – כאישה, הבת איננה נשאת של כבוד, אולם חילול גופה מהווה פגיעה באב (ר' הרחבה תחת הסעיף הקודם).
- **שליטה עצמית** – בניגוד למאפייני הגבריות הפטריארכלית הטיפוסית, האב נעדר יכולת איפוק. הוא מקיים מערכת יחסים אסורה עם בתו, ולפיכך מבקש להסתיר את מעשיו. אפשר לראותו כמי שמחזיק שתי נשים: האחת – אשתו הממלאת ייעוד פונקציונאלי של הולדת ילדים; השניה – בתו המספקת את מאווייו המיניים (אברבנאל, *מיתוס חוה ולילית*).
- שתיקתה של הבת ואי חשיפתם של מעשי אביה עד לאירוסיה הם ביטוי מובהק ל'תרבות הבושה' הקיימת בקרב חברות פטריארכליות (בנדיקט).

שאלה שנייה (50% עד שלושה עמודים)

פיתרון בנקודות

ניתוחן של מערכות יחסים בין נשים היה צריך להיעשות בשני הקשרים:

1. יחסים חברתיים בין נשים / בין אמהות לבנותיהן:

- בעת העתיקה נמנעה מן הנשים האפשרות לנהל חיים ציבוריים מלאים. ביוון נתפסו הנשים כבעלות מוסר מיני מפוקפק וכמי שלהוטות אחר יין ועל-כן נכלאו בגניקיאון ונמנעה מהן השכלה. ברומי נודו הנשים מחיים חברתיים והסתגרו בביתן. הפרדתן של הנשים מכלל האוכלוסייה אפשרה השגחה ושליטה גברית תמידית עליהן והתאכזרות כלפיהן, בבחינת "הפרד ומשול" (גיליגן, *הולדת העונג*).
- נידויין של הנשים מן החיים החברתיים מנע, במידה רבה, את אפשרות כינונם של קשרים בין נשים. כניסתן של הנשים אל הפוליס הדמוקרטית היוונית, למשל, הותנתה בניתוק קשריה של האישה עם נשים אחרות ובהפיכתה ל"אישה טובה" או ל"רעיה טובה" של הפטריארכליות (ראיון של טריגר עם גיליגן). הנשים הניחנות בראייה הקשרית, השמה דגש על מערכות יחסים ודאגה לזולת, נאלצו לוותר על האינדיווידואליות שלהן (הקול שלהן) כדי להיות במערכת יחסים (גיליגן, *הולדת העונג*). וויתורן של הנשים על העצמי שלהן, כמו גם השתקת קולן, מקורם בתהליכים דיסוציאטיביים (פיצולים בתודעה) שמטרתם – הבטחת הישרדותה של הנפש (גיליגן, *הולדת העונג*).
- אולם בהפרדתן של הנשים מיתר האוכלוסייה וריכוזן במקצועות ייחודיים או בפרקטיקות מסויימות היה גם כדי לעורר חתרנות מצדן או לפתוח בפניהן אופציות של מרי. כך, למשל, הפקדת מלאכת היילוד בידי נשים פתחה בפניהן אפשרויות חתרנות תחת הפטריארך (שיתוף פעולה בין נשים מאפשר ליילד זכרים עבריים במצריים ולחתור תחת הצו של פרעה; הנשים

מנחות אחת את השנייה כיצד להתנהל בוועדות ההפלות כדי שההפלה תאושר). דווקא מתוך הדיכוי החברתי יכלו הנשים, פעמים רבות, לפעול. כך, למשל, שימש מוסד הזנות כלי בידי נשים לרכישת השכלה או נכסים (גריפין, סיפורן של הקורטיזנות). היחידות שהורשו להשתתף בסמפוזיונים ובמשתאות ביוון היו התאירות והזונות. יתרה מכך, ישנו תיעוד של מרי נשים ברומי שקשור, במידה רבה, למוסד הזנות. מדובר על מטרוניות שנרשמו במרשם הזנות כדי להזדהות ולתמוך באחיותיהן שנמכרו כשפחות ועם שחרורן נרשמו כזונות מפני שגופן חולל כשסיפקו שירותי מין לאדוניהן (קנטרלה). יחד עם זאת, ייתכן שיש בתיאורו של מוסד הזנות בעת העתיקה כמכשיר לקידום נשים מידה רבה של רומנטיזציה, שהרי מדובר בנשים שחיו בתנאים קשים כשהן משוללות אזרחות (טריגר).

- ניסיונות המרי של נשים בודדות היו, פעמים רבות, לחרב פיפיות, כשהביאו, בדיעבד, להחמרת דיכוי של ציבור הנשים בכללותו. כך, למשל, הביא המרי של ושתי (סרבה להתהלך בעירום מלפני המלך אחשורוש ושריו) לפגיעה בכל נשות הממלכה (נאסר עליהן לדבר בשפת אביהן בביתן).
- יתרה מכך, הנשים הפנימו, לעתים קרובות, את ערכי הפטריארכיה ופעלו כסוכנות שלו. כך, למשל, טפחו הנשים אצל בנותיהן את תרבות המסקרדה ואמנות הפיתוי (קנטרלה). הן חנכו את הבנות לחיים בעולם פטריארכלי (הכנסת הנערה בעול הנישואין, ההיריונות והילדים). הנשים המדוכאות החלו משתתפות בדיכויין העצמי, כשהמיילדות הלשינו, למשל, על היריונות אסורים או על הפלות לא חוקיות, או כשנשים מבוגרות בצעו מילת נשים צעירות לטובת הגברים. גם בימינו מסרבות נשים רבות, הנהנות מהישגיו של המאבק הפמיניסטי, להגדיר עצמן פמיניסטיות (גיליגן; צוקרמן).

2. יחסים לסביים בין נשים:

- בהשוואה ליחסים הומוסקסואליים, לא היו מערכות יחסים לסביות בין נשים מושא להתעניינות רבה לאורך ההיסטוריה. על פניו, נגלה לפנינו, באופן מפתיע, תחום מסויים בו נשים זוכות ליחס מועדף. מצד שני, ניתן לטעון שיש ביחס מועדף זה כדי להצביע על נחיתותה המיילאית של האישה. מתוקף היותן של הנשים יצורים נחותים, יחסים לסביים אינם מאיימים על הפטריארך. נחיתותה של האישה באה לידי ביטוי במובאות של אריסטו ואקווינס.
- יחסים לסביים ביוון וברומא: במובחן ממערכת היחסים הפדרסטית היוונית שנועדה להביא את הגברים הצעירים בסוד האחוה הגברית או הנערים הפלגשים שלקחו הרומאים, אין בידנו מידע רב אודות קשרים לסביים בחברה היוונית או הרומית. משירתה של סאפפו ידוע על יחסי

אהבה שנרקמו בין נשים יוניות טרם נישואיהן במסגרת אגודות בהן למדו שירה, ריקוד, זמרה וכד'. יחסים לסביים ביוון העתיקה לא שימשו מכשיר לכינון אזרחות, אלא התבססו על אהבה טהורה (קנטרלה), ועל-כן היו גם יותר שוויוניים ממערכת היחסים הפדרסטית.

- את העניין המועט ביחסים לסביים בעת העתיקה ניתן להסביר גם באמצעות תפיסת גוף האישה כחסר, כפי שעולה גם מן המובאות של אקווינס ודה בובואר. פרקטיקות מיניות בין נשים נתפסו כבלתי אפשריות. כך, למשל, מסבירים התנאים בתלמוד שקיום יחסי מין בין נשים מתאפשר רק באמצעות גניבת זרע מן הבעל.

- יחסים לסביים במשפט העברי: בעוד התורה אוסרת במפורש על משכב זכר (ויקרא יח', פס' כב), אין איסור דומה במקרא על יחסים לסביים. עם הזמן היו שפרשו את האמור בויקרא יח', ג' כאיסור, בין היתר, על קיום יחסים לסביים (פירוש ספרא, למשל). התלמוד מדבר מפורשות על נשים לסביות ("נשים מסוללות") וקובע שפסולות לכהונה. רש"י מסביר שמש"שפשו נקבתן זו לזו" כבר אינן "בתולות שלמות" ועל-כן פסולות מלהינשא לכהן גדול. הרמב"ם קובע ביחס ל"מסוללות" כי אין במעשה שלהן משום זנות, אולם הן עוברות עבירה ולכן ראוי להלקותן וממליץ לבעלים להשגיח עליהן.

- על-אף שנשים לסביות היו מושא לרדיפה לאורך ההיסטוריה, הן זכו ליחס מקל בהשוואה להומואים. גם במשפט המודרני האירני, למשל, נענשות הנשים הלסביות אך ורק בפעם הרביעית שנתפסו, בעוד הומואים נענשים במוות בייסורים מיידית.

- ייתכן שיחסים לסביים נתפסים כלגיטימיים יותר מיחסים הומוסקסואליים מפני שלסביות ממשיכות להגשים את תפקידי הרבייה שהחברה ייעדה לנשים (לסלי הייזלטון).